

RECENT ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN VLAAMS-BRABANT 2020

VLAAMS-
BRABANT

Zouden archeologen binnen enkele honderden jaren sporen terugvinden van het coronatijdperk? Misschien een restant van een mondk masker? Wie weet? Wij zullen ons 2020 alvast nog lang herinneren. De coronapandemie maakte het ons moeilijk en gooide onze leef- en werksituatie overhoop.

De ouderen in de woonzorgcentra kregen het extra hard te verduren. Hopelijk kan het project PA LEO & NEA daar snel weer verandering in brengen, met meer hoognodig menselijk contact en boeiende bezigheden. Het project kreeg steun van de provincie en je leest er meer over in deze brochure.

De Archeologiedagen brachten wat verlichting, ook al was dat lang niet evident. Het evenement verschoof van het voorjaar naar het najaar. Zo kregen de lokale organisatoren de kans om een coronaveilige editie uit te werken, met een boeiend en divers aanbod voor jong en oud. Dat vergde natuurlijk inspanningen, flexibiliteit en creativiteit van lokale gemeenten, bedrijven, organisaties. We willen hen dan ook van harte bedanken om samen van de Archeologiedagen 2020 een succes te maken!

Tom Dehaene
gedeputeerde voor erfgoed
Provincie Vlaams-Brabant

INHOUD

4

Een baksteenoven aan de rand van Leuven.

6

Marijke Wouters van de Intergemeentelijke Onroerende Erfgoeddienst (IOED) Zuid-Hageland.

8

Rondom de Kerk van Kerkom.

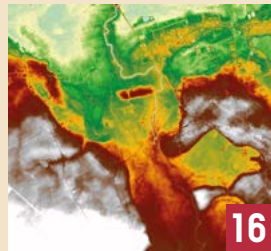
12

De oudste woonkern van Aarschot.

14

Archeologiedagen 2020 in Vlaams-Brabant: een terugblik.

16

Archeologisch syntheseonderzoek brengt nieuwe inzichten.

20

PA LEO & NEA brengt jong en oud samen.

22

Middeleeuwse gebouwen in Wezemaal.

24

Ufo's uit de Vlaamse grond.

26

Archeologische toevallsvondsten.

Warm, warmer, heet

EEN BAKSTEENOVEN AAN DE RAND VAN LEUVEN

Bert Acke, Maarten Bracke, Jan Claesen en Paulien Fonteyn

Archeologisch onderzoek legde een baksteenoven bloot in Leuven. Die dateert uit de 15e tot midden 17e eeuw en maakte alicht deel uit van een hele reeks steenbakkersactiviteiten in de omgeving.

De aanleiding was een omgevingsaanvraag voor een verkaveling aan de Ziekelingenstraat. Een proefsleuvenonderzoek bracht sporen van een ovenstructuur op de site aan het licht. Op basis van deze prille resultaten onderzochten studiebureaus Archebo en Acke & Bracke in het najaar van 2019 een zone van 600 m². Met succes: de archeologische onderzoekers legden de restanten van een baksteenoven bloot.

STOOKGANGEN

Enkel de roodkleurige doorverhitting kwam aan het licht en aan de oostelijke kant viel de oven buiten de opgravingzone, maar dat was genoeg om een goed beeld te vormen van hoe de ovenstructuur er moet hebben uitgezien. De baksteenoven was opgebouwd uit parallelle stookgangen (70 à 85 cm doorsnede) met daartussen parallelle stapelgangen (ca. 94 cm doorsnede). Vijf stookkanalen konden de onderzoekers nog onderscheiden, maar waarschijnlijk telde de oven zes stookkanalen en vijf stapelgangen.

Aan de westelijke kant kwam de vermoedelijke fundering van de stookruimte aan de oppervlakte. Die

werd van de eigenlijke ovenruimte gescheiden door een dwars, onderbroken muurtje. De baksteenoven werd gebouwd op een puinrijke laag als fundament, die je in het vlak kan herkennen. Mogelijk werd het terrein aanvankelijk gebruikt om leem te winnen. Het zuidelijke deel is enigszins genivelleerd om de oven te bouwen.

DATERING

Het vondsmateriaal en het gebruik van steenkool als brandstof, wijzen erop dat de oven vermoedelijk in een relatief recente periode werd gebouwd. Steenkool komt immers pas op zeer kleine schaal voor in de 13de tot de 16de eeuw. Vanaf de 17de eeuw gebruikte men steenkool al vaker in combinatie met hout en turf als brandstof voor ovens. Voor industrieel gebruik wordt steenkool pas vanaf 1730 aangewend.

Uit de ¹⁴C-datering van een stukje verkoold aanmaakhout uit een van de stookgangen, blijkt dat de oven dateert uit de periode van het einde van de 15de eeuw tot het midden van de 17de eeuw (ca. 1490-1660). Ook het historische kaartmateriaal wijst in deze richting. Geen enkele

cartografische bron toont een baksteenoven op deze locatie of in de directe omgeving vanaf de tweede helft van de 18de eeuw.

KLEI IN DE ONDERGROND

In de ruime omgeving waren er in de 18de en 19de eeuw verschillende baksteenateliers. Op de Villaretkaart (ca. 1745-1748) en de kaart van Vandermaelen (ca. 1846-1854) herken je meerdere productieplaatsen, voornamelijk aan de rand van de Predikherenberg, ter noorden van de archeologische site, binnen de huidige bebouwde zone.

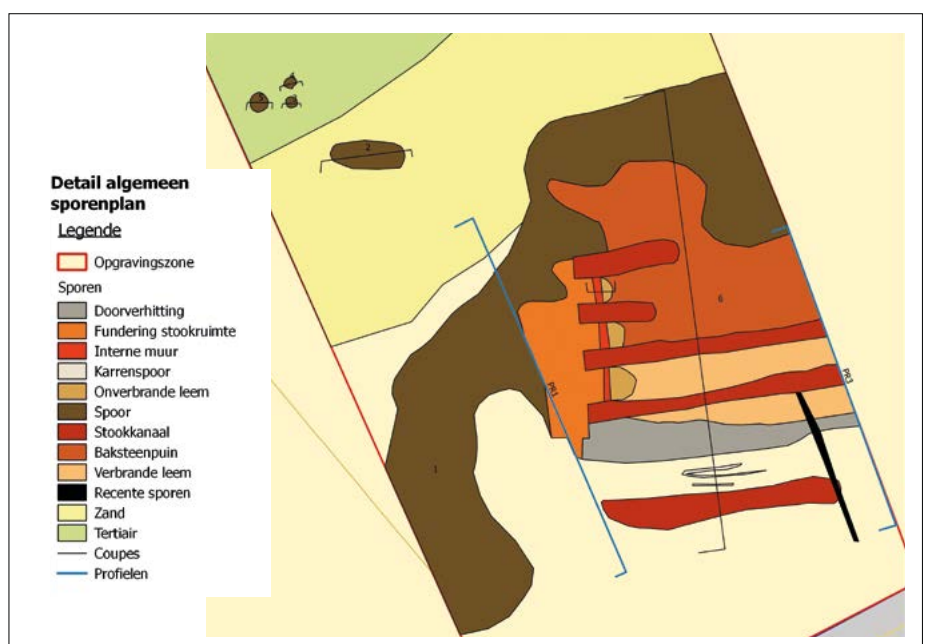
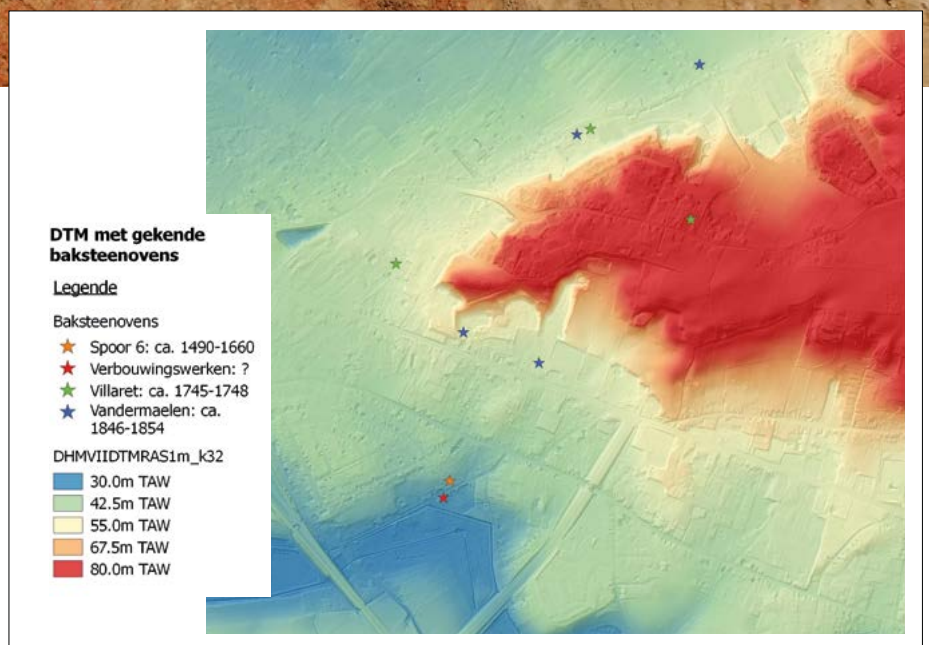
De Tertiaire formatie van Sint-Huibrechts-Hern vormt hier de ondergrond die bestaat uit een heel fijn, grijsgroen zand dat kleihoudend, glauconiethoudend en glimmerrijk is. De top van de Predikherenberg heeft een zwak tot matig gleyige kleibodem met onbepaald profiel. In de omgeving vinden we ook vaak matig droge zandleembodems met (sterk gevlekte, verbrokkelde) textuur B, waarbij soms klei voorkomt op geringe diepte. Ook droge tot lemige zandbodems vinden we terug op de bodemkaarten.

De klei in de bodem kan gebruikt zijn voor de productie van bakstenen. Maar vermoedelijk gebruikte men vooral lokale (alluviale) klei uit de Dijlvallei of uit de plaatselijke beekvallei van de Molenbeek, die ten zuiden van het plangebied vloeit.

ABDIJ VAN PARK

In de historische rekeningen van de Abdij van Park staat te lezen dat er in de 17de eeuw bakstenen werden geproduceerd ter hoogte van de zeven vijvers. Dat is de huidige Broekstraat, ten westen van de abdij. Deze bakstenen gebruikte men onder meer voor de bouw van de nieuwe abdijschuur en de tiendenschuur. Is er een verband tussen de baksteenoven van de Ziekelingenstraat en de verschillende bouwcampagnes van de abdij? Dat valt niet met zekerheid aan te tonen. Aan de overzijde van de Ziekelingenstraat, ter hoogte van huisnummer 41, vonden archeologen eerder ook al restanten van steenbakkersactiviteiten. De blootgelegde oven maakte dus deel uit van een ruim landschap van baksteenovens. ■

Marijke Wouters van de Intergemeentelijke
Onroerende Erfgoeddienst (IOED) Zuid-Hageland

” ONS ERFGOED IS ER OM TE DELEN

Tumuli en mottes, veldslagen en eeuwenoude hoeses, een Spaanse citadel en historische hoogstamboomgaarden: Zuid-Hageland heeft een ongemeen boeiend verleden. Archeologe Marijke Wouters van de Intergemeentelijke Onroenderfgoeddienst Zuid-Hageland helpt mee om dat verleden te koesteren en een toekomst te geven. “Ons onroerend erfgoed is de drager van de verhalen uit het verleden. Veel mensen zijn benieuwd naar die verhalen, want ze zijn een stuk van onze identiteit. Ik wil ze mee vertalen naar een breed publiek, naar jong en oud, inwoner of toerist, erfgoed-eigenaar of geïnteresseerde.”

De Intergemeentelijke Onroenderfgoeddienst (IOED) Zuid-Hageland is een initiatief van de gemeenten Geetbets, Kortenaken, Landen en Zoutleeuw. De medewerkers van de dienst werken rond archeologisch, bouwkundig en landschappelijk erfgoed in de streek. Ze verzamelen historische en archeologische kennis, adviseren de gemeentebesturen bij bouwaanvragen met betrekking tot waardevol erfgoed, en helpen bij het beheer van het gemeentelijke beschermde patrimonium. Ook eigenaars van waardevol erfgoed en studiebureaus kunnen aankloppen voor advies.

EEN DISCIPLINE APART

Archeologe Marijke Wouters is het nieuwste gezicht van het team. Ze werkte veertien jaar lang als erfgoedconsulent bouwkunde voor het agentschap Onroerend Erfgoed, maar bijna een jaar geleden ruilde ze haar job in. “Als erfgoedconsulent bouwde ik een goede samenwerking uit met coördinator Tom Cornelissen van de IOED”, vertelt Marijke. “Hij had vanuit de schoot van het Regionaal Landschap al een mooie werking uitgebouwd rond bouwkundig en landschappelijk erfgoed. Maar archeologie is toch een discipline apart. Er lagen nog wel wat onbenutte kansen te rapen in de streek.”

Toen er een vacature kwam voor een archeoloog, zette ze met volle overtuiging de stap. “Het agentschap Onroerend Erfgoed kende me twee jaar verlof toe om ervaring op te doen op lokaal niveau. De rol van het agentschap verschuift steeds meer naar een functie als coach terwijl het lokale niveau meer uitvoerende taken krijgt. Voor mij was het een kans om

mijn oude liefde voor de archeologie op te pakken en te delen met het grote publiek. Dat miste ik wel wat als erfgoedconsulent. Je ziet dan wel veel studies en onderzoeken passeren, maar je kan al dat boeiende onderzoek niet delen met de mensen.”

WANDELAPP

Vandaag is het laagdrempelig toegankelijk maken van archeologisch onderzoek en onroerend erfgoed een belangrijke taak voor Marijke. Ze doet dat halftijds voor de stad Zoutleeuw, dat voor haar publiekswerking extra investeert in de Intergemeentelijke Onroerenderfgoeddienst. “Met haar oude stadskern, de restanten van de citadel en de historische vesten is Zoutleeuw rijk aan archeologie. De stad heeft de laatste jaren flink geïnvesteerd in archeologisch onderzoek. Het komt er nu op aan die resultaten kenbaar te maken.”

Daarvoor verdiepte Marijke zich onder meer in de wereld van wandelen erfgoedapps, en maakt ze een audiogids met de digitale wandelapp izi.TRAVEL. Die app kan je gratis downloaden op je smartphone. Als je Zoutleeuw als locatie ingeeft, gidst Marijke je langs de Vestenwandeling en het rijke verleden van de stad, langs Spaanse soldaten, kanonskogels en de verdwenen stadsomwalling. Rijk gestoffeerd met historische kaarten en foto's van archeologische vondsten. Leerrijk voor inwoners én bezoekers die op hun eigen tempo de geschiedenis willen ontdekken.

Daardoor vinden meteen meer bezoekers de weg naar de archeologische tentoonstelling in het historisch stadhuis van Zoutleeuw. De collectie krijgt trouwens een opfrissing. “We

gaan de huidige stukken inventariseren, een overzicht maken van de recentere vondsten en hun bewaarplaats en de inhoudelijke richting van de nieuwe tentoonstelling onderzoeken”, zegt Marijke. “In samenspraak met de stad, met de Vrienden van Zoutleeuw, met archeologen.”

DE SLAGEN BIJ NEERWINDEN

Daarnaast organiseerde Marijke en het team van de Intergemeentelijke Onroerenderfgoeddienst de Archeologiedagen in Laar en Zoutleeuw, en zetten ze een coronaproof programma voor Open Monumentendag op touw. Marijke verdiepte zich ook in de geschiedenis van twee tumuli in Landen, en gaf het stadsbestuur advies over de herwaardering en ontsluiting ervan. Ze maakte ook de omgevingsambtenaren wegwijs in de verschillende erfgoedstatuten en regelgeving. Ja, ze heeft de handen vol, maar er staan nog veel meer plannen op stapel.

Zoals de volgende wandeling in de izi.TRAVEL-app. “Tijdens de Archeologiedag in Laar hebben we de geschiedenis van de twee Slagen bij Neerwinden (17de en 18de eeuw, red.) toegelicht en gestoffeerd met een schietdemonstratie van een re-enactor. De aanleiding was een recente opgraving van een militaire gracht van de Tweede Slag bij Neerwinden. Dit onderwerp werken we verder uit als audiogids, samen met coördinator Tom, de stad Landen en kenner-streekgenoot Wim Uyttebroek. We denken er ook aan om metaaldetectie-onderzoeksdagen te organiseren op het terrein waar de slagen plaatsvonden, met specifieke aandacht voor de slagveldcontext. Wie weet wat komt er nog aan de oppervlakte?”

Een lezingenreeks in het najaar van 2021 over de Nieuwe Tijd zet de periode waarin de veldslagen zich afspeelden extra in de kijker.

SAMENWERKING

De Intergemeentelijke Onroerenderfgoeddienst Zuid-Hageland kan daarvoor altijd rekenen op het Regionaal Landschap Zuid-Hageland. De twee organisaties werken nauw samen op administratief vlak, maar ook inhoudelijk. “Zoals bijvoorbeeld met de 360°-erfgoedprojecten. Met provinciale middelen pakt het Regionaal Landschap jaarlijks een klein bouwkundig element en het landschap errond aan. Als het erfgoedproject in ons werkgebied valt, werken we graag samen. De IOED kan daarbij het voorbereidend historische onderzoek doen en advies geven bij het restauratieproces. De collega's van het Regionaal Landschap hebben dan weer meer kennis over de landschappelijke component. Samen staan we sterker. Hun landschapskennis komt ons ten goede, en onze historische en archeologische kennis helpt hen.”

“Zo bouwen we als jonge IOED een hele mooie interdisciplinaire werking op: bouwkundig, archeologisch én landschappelijk. Een mooie ploeg om samen met gemeenten, eigenaars en inwoners een toekomst te geven aan ons verleden.” ■

RONDON DE KERK VAN KERKOM

Dominick Van den Notelaer

Voor de allereerste keer gingen archeologen van het Vlaams Erfgoed Centrum aan de slag in het dorpje Kerkom. En al snel bleek dat er al veel vroeger mensen woonden dan tot nu toe geweten is. Zelfs héél veel vroeger.

Het Vlaams Erfgoed Centrum kon dankzij rioleringswerken verschillende percelen in de dorpskern van Kerkom onderzoeken. Het was de eerste keer dat er dergelijk archeologisch onderzoek gebeurde in het kleine dorp. Daardoor was er tot nu toe niet veel gekend over het verleden van Kerkom. De ligging in het glooiende landschap, niet ver van waar de Molendriesbeek en de Velpe samenvloeien, moet echter best wel aantrekkelijk geweest zijn voor bewoning. En volgens historische bronnen gaat de geschiedenis van de dorpskern terug tot de dertiende eeuw. Het nieuwe archeologische onderzoek toont echter aan dat er al veel vroeger mensen woonden in dit gebied.

DE EERSTE LANDBOUWERS

De oudste sporen vonden de onderzoekers in het zuidwesten van de huidige dorpskern. Tijdens een proefsleuvenonderzoek vonden ze verschillende kuilen met materiaal uit het neolithicum. Het vondstmateri-

aal wijst erop dat de bewoners deel uitmaakten van de Lineaire Bandkeramiek-cultuur (ca. 5300-4900 v. Chr.). Het gaat om de eerste boerengemeenschappen die zich in deze regio vestigden. Een vondst die in het oog springt, is een kleine dissel. Dit werktuig werd vaak gebruikt om bomen te rooien of hout te bewerken.

In dezelfde zone kwamen ook Romeinse vondsten aan de oppervlakte. Men paste de plannen voor de rioleringswerken aan, zodat deze neolithische en Romeinse contexten in situ bewaard kunnen blijven.

Tussen de vondsten bevond zich deze gepolijste dissel.

IJZERTIJD

Een kleine opgraving langs de Kerkomsesteenweg legde sporen van een erf uit de midden-ijzertijd bloot, gedateerd tussen 475 en 250 voor onze jaartelling. Centraal op het erf stond een driebeukig woongebouw met een omheining rond. Mogelijk was die omheining er om het vee te beletten om te ontsnappen. Buiten de omheining vonden de onderzoekers nog een waterkuil en een klein

In de ambachtenzone werden verschillende munten teruggevonden, waaronder dit zilveren exemplaar geslagen onder Filips II.

bijgebouw. Vermoedelijk gaat het om een spiekertje (voorraadschuur) waar graan werd gedroogd. Botanische resten tonen aan dat er op het erf gerst en emmer- of spelttarwe werd verbouwd en geconsumeerd.

Een deel van het erf bevindt zich buiten de opgravingszone, waardoor mogelijk niet alle elementen van de site werden gevonden. De onderzoekers ontdekten ook middeleeuwse sporen, maar omdat de bodem er erg verstoord was, waren ze moeilijk te interpreteren. Wel herkenden de archeologen duidelijk een plattegrond van een woongebouw in een typische bootvorm uit de periode van de 10de tot de 12de eeuw. Het is opvallend dat het middeleeuwse gebouw haaks staat op de Kerkomsesteenweg en er direct op lijkt aan te sluiten. Vermoedelijk bestond de Kerkomsesteenweg dus al in de middeleeuwen als een verbinding tussen Kerkom en Boutersem.

DE AMBACHTENZONE

Net ten noordoosten van de Sint-Martinuskerk vond een tweede opgraving plaats. De archeologen vermoedden dat ze hier, vlakbij de 13de-eeuwse kerk, restanten van de vroegste dorpskern zouden vinden. Maar het bleek tot het einde van de 15de of 16de eeuw heel rustig geweest te zijn op de percelen. Op historische kaarten staan de percelen dan ook steevast als 'Bosveld' aangeduid. Dat wijst erop dat de percelen braak lagen of bebost waren.

In de late 15de of 16de eeuw werd het terrein als ambachtenzone ingericht. Vermoedelijk stond de zone in verband met het Hof van Kerkom, een landhuis met een hoeve omgeven door een groot domein. Er lag een gracht om de ambachtenzone en tal van kuilen verraden er menselijke activiteit. De exacte functie van deze kuilen is momenteel nog niet duidelijk. Hierdoor is het ook moeilijk te achterhalen welke activiteiten er werden uitgevoerd.

Naast de Sint-Martinuskerk en het Hof van Kerkom werd een ambachtenzone uit de zestiende eeuw aangetroffen.

Centraal in de ambachtenzone stond een kleine oven uit natuursteen en baksteen. Daarin vonden de onderzoekers verkoolde resten van rogge, haver en gerst. Allicht werden in de oven dus brood of koeken gebakken. Ze vonden tussen de resten ook doornen van een rozen- of braamstruik. Dit doet vermoeden dat men rozen- of braamhout gebruikte om de oven te stoken.

Naast de oven kwamen twee kleine kelders aan de oppervlakte. Vermoe-

delijk zijn het kleine voorraadkelders want ze lijken geen deel uit te maken van woongebouwen.

EROSIE

De archeologen vonden veel munten, wat erop kan wijzen dat de activiteiten van het ambachtencomplex best lucratief waren. Hoe dan ook, de ambachtenzone lijkt abrupt tot een eind te zijn gekomen. Vondsten uit de 17de eeuw of later zijn er immers schaars. Misschien speelde erosie de

ambachtenzone parten. De opgravingen maakten immers duidelijk dat het domein erg te lijden had onder bodemerosie, mogelijk een gevolg van het verwijderen van de begroeiing van het heuvelachtige terrein.

TIPJE VAN DE SLUIER

De opgravingen lichtten een tipje van de sluier op van het rijke verleden van Kerkom. Er vallen nog veel meer archeologische ontdekkingen te doen in de Kerkomse bodem. Dat brengt perspectief voor toekomstige archeologen! ■

Tijdens een van de opgravingen werden twee natuurstenen voorraadkelders opgegraven.

MEER LEZEN?

D. Van den Notelaer, 2020, "Noeste arbeid in 16de-eeuws Kerkom", Ex situ 29, p. 10-11.

DE OUDSTE WOONKERN VAN AARSCHOT

Niels Jennes & Jeroen Verrijckt

Voor het eerst legden onderzoekers een gebouw van de oudste woonkern van Aarschot bloot. Aan de hand van paalsporen, botfragmenten en aardewerk krijgen we een eerste inzicht in enkele aspecten van het dagelijkse leven in het Aarschot van de 12de eeuw.

Aarschot staat in historische bronnen de eerste keer vermeld in 1125. Dat jaar schonk Arnold I, graaf van Arscot, meerdere landen, bossen en weiden aan de abdij van Affligem. De burch van de graaf zou hebben gestaan aan de Weerdedonk, ten oosten van het huidige stadscentrum. Aarschot was toen nog geen stad, maar een kleine nederzetting aan een meander van de Demer. Die rivier was belangrijk als aanvoerroute voor de handel en de ambachten.

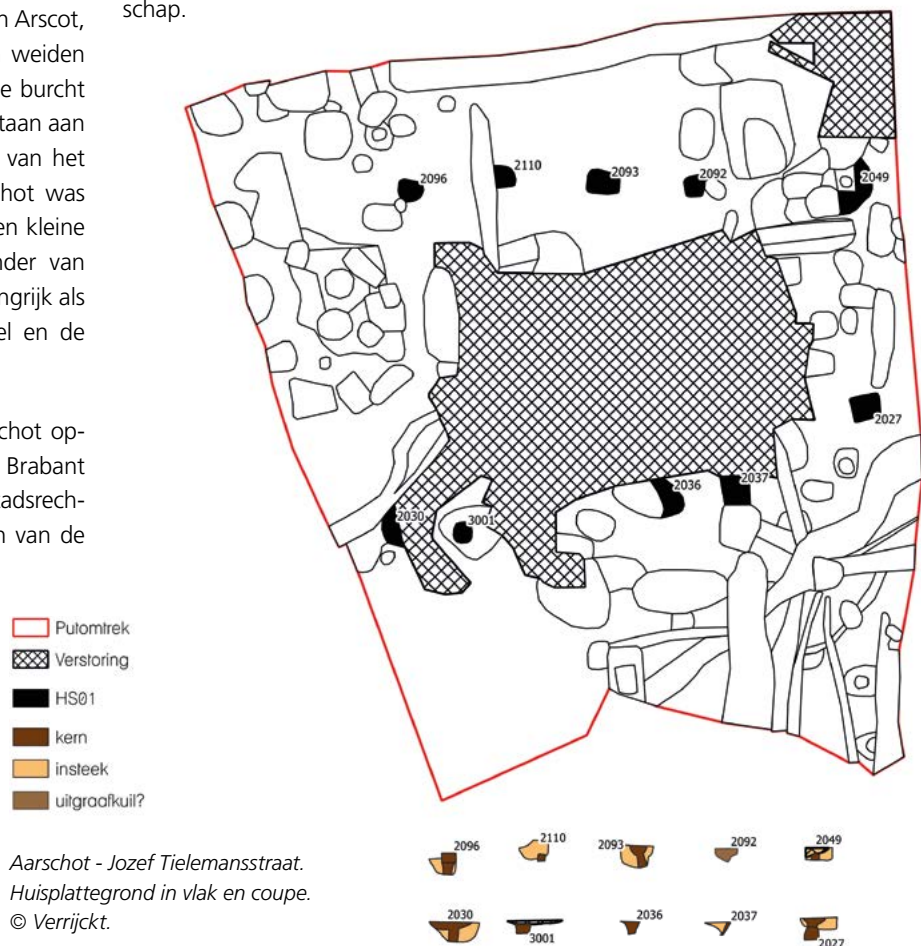
In de 12de eeuw werd Aarschot opgenomen in het hertogdom Brabant en in 1194 kreeg de plaats stadsrechten. Dat maakt Aarschot een van de

oudste steden van het toenmalige Brabant. De heren van Aarschot koken vanuit hun donjon uit over de nederzetting. In dit fraaie historische kader passen de archeologische vondsten in het volle stadscentrum.

Het plangebied bevindt zich tegenover het stadhuis, ter hoogte van de Jozef Tielemansstraat 10-14. Het terrein ligt op de meest noordelijke uitloper van een Hagelandse heuvelrug, op de linkeroever van de Demer en vlak achter een oude meander die niet meer zichtbaar is in het landschap.

HUISPLATTEGROND

De oppervlakte is relatief klein, maar de onderzoekers van het archeologische bureau J. Verrijckt vonden er heel wat sporen, onder meer paalsporen. Eén paal is zelfs nog bewaard gebleven. De vierkante palen hadden een doorsnede van 20 bij 20 cm. Nadat de onderzoekers ze in kaart brachten, toonden ze een bootvormige huisplattegrond die oost-west georiënteerd was, een typerende vorm voor de volle middeleeuwen.

Een deel van de plattegrond viel buiten het kleine plangebied. De palen stonden ongeveer 2,5 meter uit elkaar en vormden minstens zes traveeën. Zo vormden ze een gebouw met een breedte van maximaal 9,8 meter en een minimale lengte van 13,5 meter.

De ondergrond in het plangebied was te veel verstoord om de binnenindeling te ontwaren. Bij de paalsporen vonden de onderzoekers fragmenten van voornamelijk Maaslands witbakkend en Kempisch aardewerk. Dergelijk aardewerk dateert vermoedelijk uit de periode tussen 1125 en 1250. Ze vonden ook manchetranden in Maaslands witbakkend aardewerk, wat de datering vernauwt tussen 1125 en 1175. De houten palen leenden zich perfect tot dendrochronologisch onderzoek. Aan de hand van de jaarringen kon-

den de onderzoekers de kapping van het hout dateren rond 1112.

Op basis van al deze informatie kunnen we de bouw dateren in de vroege 12de eeuw en het verlaten in het derde kwart van diezelfde eeuw. Het lijkt er dus op dat dit huis tot de oudste woonkern van Aarschot behoort, achter de oude Demermeander. Er was toen nog geen sprake van een echte stad. De manier van bouwen leunt immers sterk aan bij gekende landelijke archeologische sites.

AARDEWERK EN BOTFRAGMENTEN

Hoe groot de nederzetting was, is op dit moment nog niet te zeggen. Daarvoor moet er meer archeologisch onderzoek gebeuren. Het vondstmateriaal leert wel wat over het dagelijkse leven in de twaalfde eeuw. De onderzoekers vonden in

totaal 400 aardewerkscherven terug. Daarvan was 60% Maaslands witbakkend aardewerk, het meer regionale Kempische aardewerk was goed voor 16% van de vondsten. Het Kempisch aardewerk werd als kookpotten gebruikt. Het geïmporteerde Maaslandse aardewerk bestond vooral uit kannen en (tuit)potten.

De 43 geconserveerde botfragmenten komen vooral van runderen, en in mindere mate van varkens en schapen of geiten. Ook een leren schoenzool, een slecht bewaarde munt en een 12de-eeuwse schede-puntbeschermer in koperlegering kwam aan de oppervlakte.

INZICHT

Het is de eerste keer dat een gebouw uit de oudste woonkern van Aarschot werd gevonden. Het is moeilijk om grote conclusies te trekken, daarvoor was het plangebied te klein. Toch geeft de vondst een eerste inzicht in enkele aspecten van het dagelijkse leven van de 12de-eeuwse Aarschottenaren. ■

ARCHEOLOGIEDAGEN 2020 IN VLAAMS-BRABANT: EEN TERUGBLIK

26 ACTIVITEITEN • 19 ORGANISATOREN • 2030 DEELNEMERS
GROTE TEVREDENHEID BIJ ORGANISATOREN EN DEELNEMERS

LEUVEN

Op speurtocht met een boekje vol raadsels

Fantastisch leuk!

ROOSDAAL

Maak kennis met een metaaldetector!

ROOSDAAL

Een ontdekkingstocht naar de bunkers uit WOII en vondsten uit de buurt

HAMME-MILLE EN OUD-HEVERLEE

Een wandeling door bossen en velden, op zoek naar sporen uit het verleden en Romeinse landbouwers

BIERBEEK

Hoe bouw je een Romeinse hypocaustumverwarming in een badhuis? Met RoMeincraft natuurlijk!

BOORTMEERBEEK

Boeiend landschapsonderzoek: hoe kijk je vanuit verschillende disciplines naar het landschap?

HALLE GEZINS- WORKSHOP

Rarara, wat de kinderen nu willen worden? Archeoloog natuurlijk!

HEVERLEE

Waar is de grafheuvel? Op spoorzoektocht in een eeuwenoud bos

ZOUTLEEUW

Een toffe wandelapp en een speurtocht voor de kinderen

ASSE

Dit krijg je als een klas zich uitleeft in het Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant

GRIMBERGEN

Radio 2 wijdde een live-uitzending aan archeologie

HALLE

Ontmoet je voorouders (en een fysisch antropologe)

ASSE

Op speurtocht naar de pot van Marcus, een boeiende reis naar het Romeinse verleden

Jammer dat het zo snel gedaan is!

LANDEN

Een tof bezoek met de klas

Is dat van een echte mens?

HALLE

Op workshop met de klas

BOUTERSEM EN HOEGAARDEN

Volg de gids naar een vergeten vliegveld dat door de Duitse bezetter werd ingepalmd

LANDEN

Oog in oog met een soldaat die meevocht in de tweede Slag van Neerwinden

GRIMBERGEN

Hoe werd een torenhoge steiger gebouwd in de middeleeuwen? Het MOT demonstreert

BELLINGEN

Een kleine kerk op een heuvel herbergt soms veel geheimen

BELLINGEN

Op archeologische wandeling

Enorm genoten en verrast!

GRIMBERGEN

Altijd eens willen sjoeren als een echte scout (of middeleeuwer)?

De vroegmiddeleeuwse ambachtelijke site van Rotselaar

ARCHEOLOGISCH SYNTHESEONDERZOEK BRENGT NIEUWE INZICHTEN

P. Hazen, G. Verstraeten, M. Gouw-Bouman, B. Minnen, V. Lauwers, M. Melkert, D. Tys & H. van der Velde

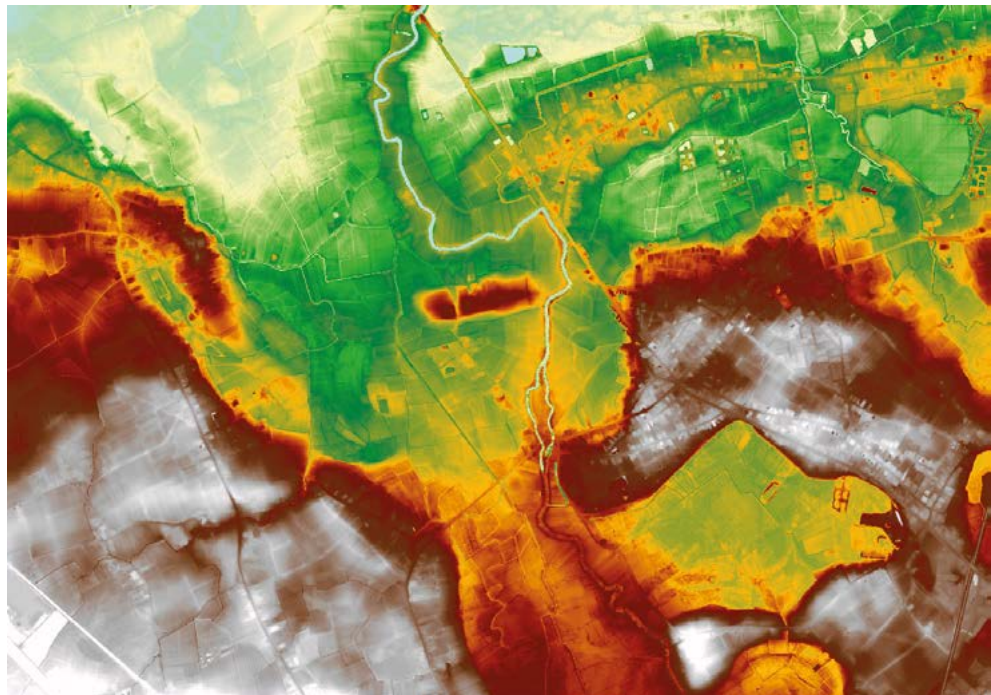
WAT VOORAF GING

In het voorjaar van 2016 onderzocht een team van het Vlaams Erfgoed Centrum een terrein van een hectare groot aan de Wijngaard in Rotselaar. De opgraving bracht een nederzetting uit de bronstijd en een ambachtelijke site uit de vroege tot volle middeleeuwen aan de oppervlakte.

De resultaten overstegen ruimschoots de verwachtingen van het vooronderzoek. Op de middeleeuwse site vonden de onderzoekers liefst vijftig hutkommen. Zoveel hutkommen op één site was nog nooit gezien in Vlaanderen. Omdat er ook veel maal- en molenstenen tevoorschijn kwamen, vonden hier heel waarschijnlijk op grote schaal maalactiviteiten plaats. Daarvoor werden deels rosmolens gebruikt.

Verder onderzoek

Na het onderzoek bleven nog veel vragen onbeantwoord over de aard, het functioneren, de datering en de fasering. Daarom ging er in maart 2019 een archeologisch synthese-onderzoek van start, gesubsidieerd door het agentschap Onroerend Erfgoed. De benadering was zowel archeologisch, historisch, historisch-geografisch als landschappelijk, gekoppeld aan een goed inzicht in

Overzicht van de twee rivierlopen van de Dijle in de Romeinse tijd.

de aard van de middeleeuwse sites op regionaal niveau. Hiervoor werd er een samenwerking opgezet tussen het Vlaams Erfgoed Centrum, de intergemeentelijke dienst WinAr, de VUB, de KU Leuven, historicus Bart Minnen en natuursteenspecialiste Marian Melkert.

Agrarische revolutie

Vergelijkbare sites in Noord-Frankrijk wekten het vermoeden dat het in Rotselaar ging om een artisaanale

van een vroegmiddeleeuws domein. Dergelijke domeinen zijn vooral gekend van geschreven bronnen en historische studies, niet van archeologisch onderzoek. De site in Rotselaar is dus een unieke kans om de ruimtelijke en economische praktijk te onderzoeken, voor de eerste keer in Vlaanderen. En dat in een tijd dat met de introductie van het drieslagstelsel een agrarische revolutie aan de gang was in Europa, met een enorme vergroting van de graanproductie.

HET LANDSCHAP

De locatie van de site werd bepaald door de Dijle. Door ontbossingen tijdens de ijzertijd, stroomopwaarts van Leuven, vervoerde de rivier meer water en sediment. Dat sediment vormde vanaf de Romeinse periode oeverwallen tussen de Wijngaard en de Molen van Rotselaar. Zo vormde zich een nieuw rivierlandschap, met oeverwallen die zich verder ophoogden en uitbreiden naar de beide zijden van de Dijle. De wallen sneden grote delen van de vallei af van de rivier. Daar ontstond een moerasachtig gebied met elzenbroekbos. Deze vegetatie is er vandaag nog steeds. Het open landschap op de hogere delen van de vallei werd grotendeels bewerkt. Dat blijkt uit de grote hoeveelheden pollen van granen en groenten.

ONTWIKKELINGEN BINNEN DE SITE

Een uitgebreide ruimtelijke analyse gaf meer inzicht in de opbouw en het functioneren van de site. Die groeide niet organisch vanuit een centraal punt, zoals aanvankelijk werd gedacht. Maar wel als los verband van groepjes hutkommen verspreid over het terrein. Alle werkplaatsen deelden samen een rosmolen, zo blijkt uit de vondst van een grote hoeveelheid molenstenen. De exacte locatie van de rosmolen is moeilijk te bepalen. Het laat wel zien dat er intensief werd samengewerkt.

Een rosmolen op een vroegmiddeleeuwse vindplaats is bijzonder. Op Romeinse landbouwbedrijven werden die wel gebruikt, maar de techniek zou in onbruik geraakt zijn en pas aan het einde van de middeleeuwen weer opduiken. Niet dus, blijkt uit de vondsten in Rotselaar.

Datering en evolutie

Vondsten van aardewerk en koolstofdateringen plaatsten de ambachtelijke site nauwkeurig in de tijd. De onderzoekers onderscheidden vier fases.

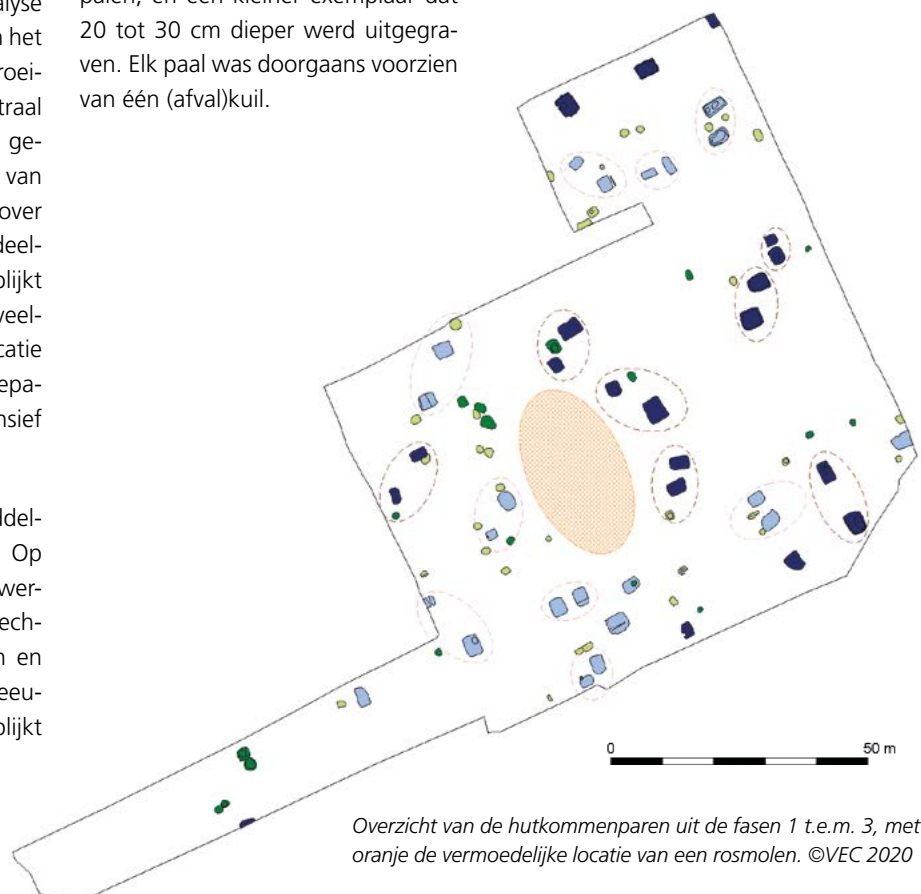
- Fase 1: van 660/675 tot ongeveer 725.
- Fase 2: van ongeveer 725 tot ongeveer 875.
- Fase 3: van ongeveer 875 tot ongeveer 925.
- Fase 4: van ongeveer 925 tot ongeveer 975/990.

Zeker in de eerste drie fases bestaat elke werkplaats uit paren van hutkommen. Die stonden haaks of parallel ten opzichte van elkaar. Ook de inrichting van de hutkommen evolueert in de tijd. In fase 3 – en mogelijk al in fase 2 – bestaat een paar hutkommen telkens uit een groter exemplaar met twee diep gefundeerde palen, en een kleiner exemplaar dat 20 tot 30 cm dieper werd uitgegraven. Elk paal was doorgaans voorzien van één (afval)kuil.

In fase 4 verschijnen ook grotere, individuele hutkommen. Deze hutkommen lijken, net als de hutkommenparen in deze en eerdere fases, toe te behoren aan een boerderij, die ergens in de wijdere omgeving in de Dijle-Demervallei gelegen was.

Handige hutkom

Het kostte weinig tijd en mankracht om hutkommen op te richten. Dat maakt ze bijzonder geschikt voor het vermoedelijk seizoensgebonden karakter van de artisanale activiteiten. Ze waren ook groot genoeg om granen handmatig te sorteren en te malen, en om landbouwproducten droog op te slaan.

Overzicht van de hutkommenparen uit de fasen 1 t.e.m. 3, met in oranje de vermoedelijke locatie van een rosmolen. ©VEC 2020

BOTANISCH ONDERZOEK

Uit onderzoek van de botanische stalen blijkt dat er op de vindplaats op relatief grote schaal graan werd gemalen. De onderzoekers vonden enkel geschoond graan, en dan vooral rogge, gevolgd door tarwe en gerst. Mogelijk werd het graan ter plaatse op kleine schaal gedroogd en gezeefd om de kafresten te verwijderen. Het kleine aantal onkruidstalen doet vermoeden dat stro en het onkruid elders werden verwijderd, vermoedelijk op de boerderij.

Het malen gebeurde zowel met de hand als met de rosmolen. Allicht werd er handmatig gedaan wat mechanisch (nog) niet kon, zoals het verwijderen van het kaf van spelttarwe. Er werden ook peulvruchten verwerkt, maar veel minder dan graan. Waarschijnlijk maalde men ze vanaf fase 3 ook op de site (na te zijn gedroogd).

Teelt en bemesting

Zowel winter- als zomergraan werd verbouwd, en tarwe, rogge en gerst stonden op dezelfde gronden. Dat is af te leiden van de gemeten isotopenwaarden. Mogelijk was al vanaf het einde van de 9de eeuw sprake van een drieslagstelsel.

Het lijkt de onderzoekers aannemelijk dat het merendeel van de akkers ge-

legen was op de zandigere gronden in het gebied tussen de Dijle en de Demer, en minder op de rijkere leemgronden aan de overzijde van de Dijle. De akkers werden niet zwaar en intensief bemest. Mogelijk liet men in de braakliggende jaren vee op de akkers grazen en verbeterde de grond door er peulvruchten te telen vanaf ca. 900 na Chr.

HISTORISCH-GEOGRAFISCH ONDERZOEK

De historische studie was vooral opgezet om meer duidelijkheid te krijgen op de vraag of de site tot een domeingoed behoorde, of juist door vrije boeren opgericht was.

Daaruit blijkt dat Rotselaar en de onmiddellijke omgeving acht nederzettingen telde in de vroege middeleeuwen en dus relatief dichtbevolkt was. Twee nederzettingen waren van belang voor de vindplaats: Ophem en Neerhem (fig. 5). Ophem lag net ten noorden van de site, dus allicht waren er intensieve contacten. Neerhem lag wat verder weg, aan de rand van de Demervallei.

Het ontstaan van Rotselaar

Ter hoogte van het huidige Rotselaar lag in de vroege middeleeuwen een bos, in die tijd heette dat een laar. Gezien de geringe afstand van

de woonkernen van Neerhem en Ophem, werd de plek allicht als gemeenschappelijk terrein benut. De etymologie van 'laar' lijkt daar ook op te wijzen. Door het intensieve gebruik ontstond er een open ruimte in het bos, waar enige tijd voor 1044 een nieuwe nederzetting ontstond: Rotselaar. Die werd gebouwd rond een dries, een gemeenschappelijke open ruimte. Er kwam ook een kerk en de parochie scheidde zich af van die van Wezemaal.

De nederzetting werd opgedeeld in een aantal allodia, of vrije eigendommen. Dat alles wijst erop dat Rotselaar werd gecreëerd door voor- aanstaande lokale families van vrije boeren. Wellicht werd de nieuwe nederzetting in het laar genoemd naar het hoofd van één van die families: Hrôt(s)ho.

De neergang van de ambachtelijke zone

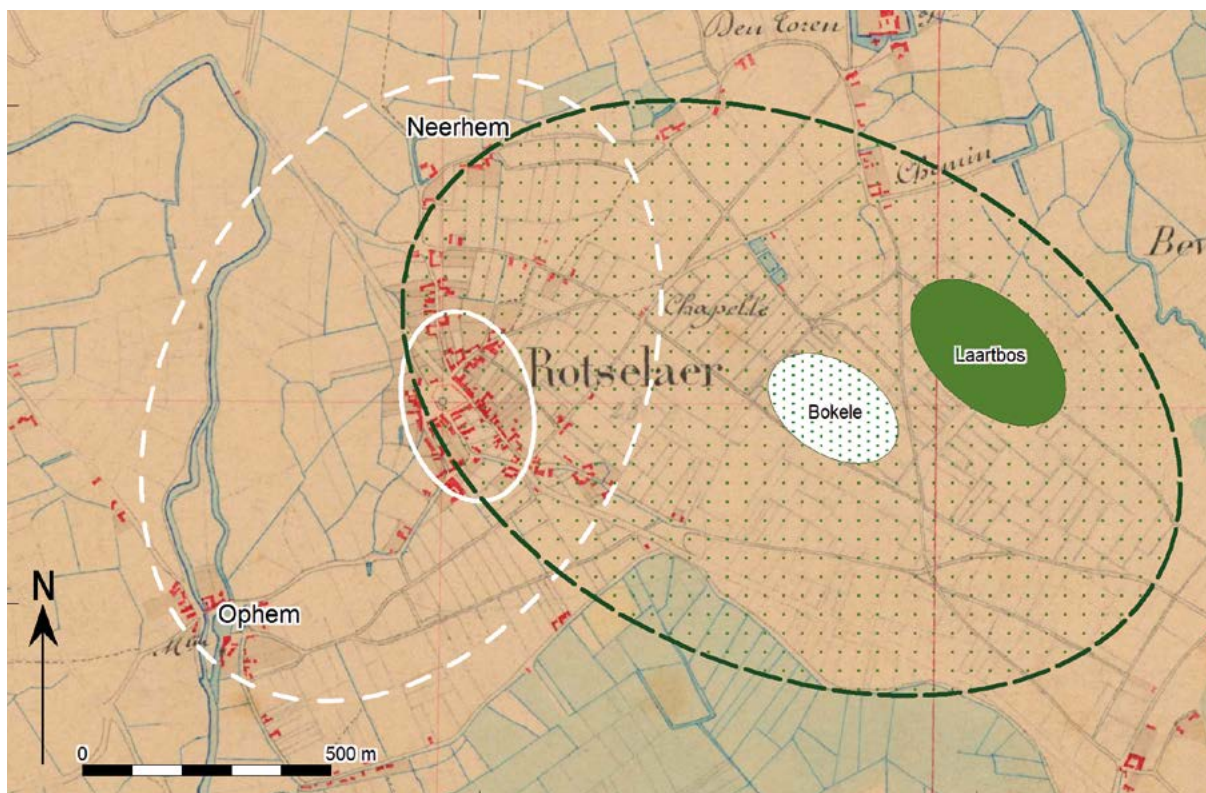
He toenemende belang van Rotselaar luidde de neergang van de ambachtelijke site in. Vermoedelijk speelde de machtspolitiek van de Ottoonse vorsten in dit deel van Neder-Lotharingen ook een belangrijke rol. De bisschop van Luik verstevigde zijn greep in de Dijlevallei en verwierf in de 10de eeuw de stad Mechelen en de allodia van Rotselaar en Wezemaal. Hij bouwde Mechelen uit als belangrijke rivierhaven en handels-

Enkele verkoolde granen en erwten die zijn aangetroffen in de botanische stalen.

Een handmolen met zwaaiastok in een houten stellage in het Openluchtmuseum Tallinn (foto: M. Melkert).

De gehuchten Ophem en Neerhem geprojecteerd op de kadastrale kaart, met de locatie van het laarbos en het latere Rotselaar.

plaats aan de Dijle, ten koste van de aanlegplaats in Rotselaar en de productie in de ambachtelijke zone.

BESLUIT

Het syntheseonderzoek leverde een schat aan informatie op over de vroegmiddeleeuwse ambachtelijke site in Rotselaar. Dankzij de multidisciplinaire aanpak van het onderzoek, werden diverse aspecten met elkaar in verband gebracht.

Het begin

Door veranderingen in Dijlevallei vanaf de Romeinse periode, kon er in de vroege middeleeuwen een goede aanlegplaats gebouwd worden langs een goed bevaarbare rivier. Dat maakte meer handel mogelijk in de regio tussen Demer en Dijle. Zeker vanaf de late Merovingische periode intensifieerde de samenwerking tussen de verschillende nederzettingen in het gebied en werd er een gezamenlijke artisanale site opgericht. Daar kon men verschillende soorten graan malen, met de hand en met rosmolens. Het meel werd via de Dijle vervoerd naar de afzetmarkten.

Dat men al in de 8ste eeuw op dergelijke schaal bulkgoederen verhandelde in de regio, is een bijzondere ontdekking. Vroeger dacht men dat handel zich in deze periode uitsluitend richtte op luxeartikelen.

Groei

Het drieslagstelsel zorgde vermoedelijk in de 9de eeuw voor betere oogsten, eerder dan aanvankelijk gedacht dus. Ook de gevonden stalen van peulvruchten wijzen in die richting. Grotere oogsten en allicht meer aangesloten nederzettingen, noopten tot een betere organisatie op de ambachtelijke site. De indeling en de opbouw van de werkplaatsen formaliseerde en de laatste lege plekken werden ingenomen.

In de 10de eeuw lag het zwaartepunt steeds dichterbij de Dijle, waar het door de hogere oeverwallen ook steeds droger moet zijn geworden. Er verschenen meer grotere hutten in plaats van huttenparen, mogelijk door de introductie van een nieuwe maalsteensoort.

Neergang

Het initiatief van de artisanale site lijkt te zijn gekomen van vrije boeren, in tegenstelling tot wat historici tot nu toe dachten. De boerenfamilies van de diverse nederzettingen slaagden erin door intensieve samenwerking op het gebied van landbouwtechnieken en verwerking van producten een hogere welvaart op te bouwen.

De stichting van de nederzetting Rotselaar was het begin van het einde voor de site. Ook de machtspolitiek van de bisschop van Luik zal hierin een grote rol hebben gespeeld. Vermoedelijk werd een deel van de verwerking verplaatst naar de stedelijke centra. Daarmee lijkt er in de tweede helft van de 10de eeuw, na ongeveer drie eeuwen, een einde te komen aan de artisanale activiteiten aan de Wijngaard in Rotselaar. ■

CONTACT

Peter Hazen
Vlaams Erfgoed Centrum,
Liesdonk 5, 440 Geel
info@vlaamserfgoedcentrum.be
www.vlaamserfgoedcentrum.be

De verbindende kracht van onroerend erfgoed

PA LEO & NEA BRENGT JONG EN OUD SAMEN

PA LEO & NEA brengt jongeren en rusthuisbewoners samen rond lokaal archeologisch, monumentaal en landschappelijk erfgoed. Jongeren maken kennis met het verleden van hun eigen dorp, en de rusthuisbewoners delen herinneringen en voelen zich betrokken. Een initiatief van de Gust Boschmans werkgroep met de steun van de provincie Vlaams-Brabant.

GUST BOSCHMANS?

Gust Boschmans (1902-2005) was amateurarcheoloog, heemkundige, kunstenaar en ereburger van Aarschot en Holsbeek. Hij ijverde zijn leven lang voor een betere kennis van en meer aandacht voor het lokale erfgoed. De Gust Boschmans werkgroep zet zijn werk voort, en startte op 1 december 2018 het project PA LEO & NEA. Dat project richt zich in de eerste plaats tot de scholen en woonzorgcentra in de regio waar Gust actief was.

Het concept werd uitgewerkt door ARCHEOproof. Illustratrice Inge Bogaerts (tekeninge.be) gaf de mascottes - grootvader Pa Leo en kleindochter Nea – een gezicht en een ziel.

WORKSHOPS

De eerste workshop vond plaats in het woonzorgcentrum in Holsbeek, in maart 2019. Teams van bewoners en leerlingen van de naburige gemeentelijke basisschool streden er om winst in een heuse ARCHEOquiz.

In oktober 2019 volgden er workshops in de vrije basisschool en het woonzorgcentrum van Wilsele-Putkapel. Rusthuisbewoners en leerlingen van het derde leerjaar kregen uitleg over wat er in de middeleeuwen zoal op tafel kwam en probeerden samen een oud familierecept uit: cameleynse dondeyne-saus. De leerlingen van het vierde leerjaar waagden zich met de senioren aan een quiz. Het vijfde en zesde leerjaar dook het verleden in tijdens een wandeling naar het Puthof en de ijertijdnederzetting op de Kesselberg.

75 JAAR BEVRIJDING

De 75ste verjaardag van het einde van de Duitse bezetting bleef niet onopgemerkt. In het najaar van 2019 bestelde de gemeente Holsbeek een reeks workshops op maat voor de vier lagere scholen. Het hoogtepunt was de ontmoeting met de lokale ooggetuigen Willy Bollens, Pierre Rondas en Vital Boon.

Er stond ook een reeks bezoeken op het programma: aan de tentoonstelling '75 jaar Bevrijding' in het gemeentehuis, aan de bomputten

Met verenigde krachten winnen jong en oud de ARCHEOquiz (foto ARCHEOproof)

Ooggetuige Willy Bollens deelt zijn herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog (foto ARCHEOproof)

in natuurgebied Dunbergbroek, aan enkele herdenkingsmonumenten en aan de plaats waar in oktober 1944 een Amerikaanse bommenwerper een noodlanding had gemaakt.

OP NAAR 2021

Het coronavirus gooide roet in het eten. Eén workshop werd afgezegd en nieuwe boekingen bleven uit. De provincie Vlaams-Brabant heeft gelukkig de subsidieperiode met een jaar verlengd, tot 31 mei 2021. Pa Leo en Nea hopen dat ze snel opnieuw jongeren en rusthuisbewoners warm kunnen maken voor onze geschiedenis. ■

MEER WETEN?

Stuur een mailtje naar info@archeoproof.be.

Namen al deel aan de PA LEO & NEA workshops: GBS De Gobbel (Kortrijk-Dutsele), GBS De Zilverlinde (Holsbeek), GBS Het Anker (Nieuwrode), VBS De Plein (Holsbeek), VBS De Bosstraat (Wilsele), WZC Sint-Margaretha (Holsbeek), WZC Ter Putkapelle (Wilsele).

MIDDELEEUWSE GEBOUWEN IN WEZEMAAL

Niels Jennes & Jeroen Verrijckt

Het archeologisch bureau J. Verrijckt legde in het centrum van Wezemaal sporen van een middeleeuwse nederzetting bloot. Het gaat om twee hoofdgebouwen, het ene allicht de voorloper van het andere.

Het perceel aan de Steenweg op Nieuwrode 36 ligt amper 130 meter ten oosten van de Sint-Martinuskerk. Landschappelijk is het gelegen tussen de vallei van de Winge in het zuidwesten en enkele heuvelruggen in het noordoosten, op zo'n 15 tot 16 meter boven de zeespiegel (TAW).

De vondsten gaan terug tot de eerste gekende historische vermelding van Wezemaal in 1044. In de 12de eeuw is er sprake van de heren van Wezemaal. De oudst gekende heer is Arnold I. Onder Arnold II groeide de familie uit tot een van de belangrijkste van het hertogdom Brabant.

De archeologen deden een vlakdekkende opgraving en deelden 188 spoornummers uit. Ze herkennen twee grotere en twee kleinere structuren. In het noordwesten van het plangebied stotten ze op een driebeukige, oost-west gerichte plattegrond van 11 meter breed en min-

stens 9,7 meter lang. Ze vonden vier staanderparen terug, telkens op 2 tot 2,5 meter uit elkaar. Op ongeveer 2 meter van de staanderparen bleven de wandpalen mogelijk bewaard.

SCHERVEN AARDEWERK

De onderzoekers vonden in twee sporen aan dit gebouw in totaal vier scherven terug. Die zijn te herleiden naar drie recipiënten: één van Maaslands witbakkende aardewerk en twee van het zogenaamde Kempsche aardewerk.

Allesporenkaart met interpretaties en aanduiding van de gebouwplattegronden. Rotselaar-Steenweg op Nieuwrode 36.

© Verrijckt

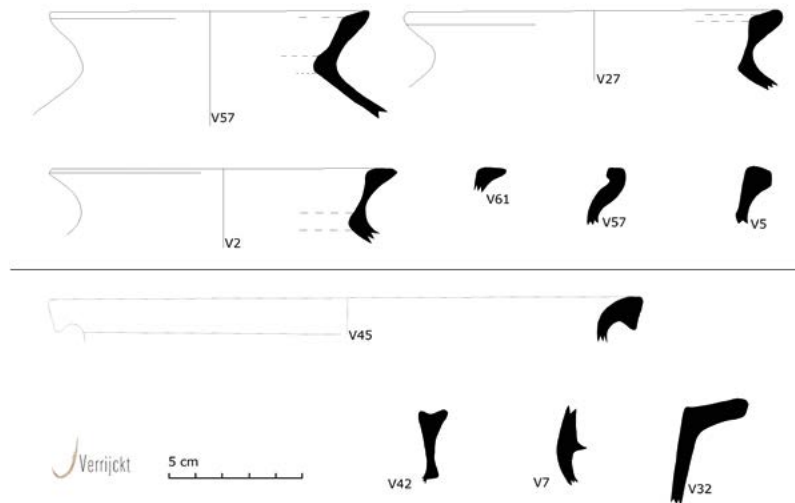
Legende	
Onderzoekszone	Sporen vlak 2
PK	Gebouwplattegrond
KL	Kernbouw
GR	Bijgebouw
Onbekend	
REC	

De radiokoolstofdatering van twee paalsporen situeert het gebouw in de late 10e, vroege 11e eeuw. Het gevonden aardewerk wijst erop dat de woning allicht pas in de 12de of de eerste helft van de 13de eeuw verdween.

Net ten oosten van het hoofdgebouw vonden de archeologen sporen van twee kleinere bijgebouwen: een spieker (voorraadschuur) op vier palen en een wat groter noordoost-zuidwest georiënteerd bijgebouw. Deze bijgebouwen werden opgericht in dezelfde materialen als het hoofdgebouw en behoren dan ook vermoedelijk tot hetzelfde erf.

BOOTVORMIG, OUDER GEBOUW

In het zuiden van het plangebied kwam een andere plattegrond aan de oppervlakte, haaks op het gebouw in het noordwesten van het terrein. De bouwwijze is anders: de wanden hebben een boogvorm en worden afgesloten door twee sluitpalen. Het bootvormige gebouw is minstens 9,5 meter lang en 7 meter breed. Behalve een intrusief Romeins aardewerkfragmentje, werd er geen materiaal gevonden.

Aardewerkvondsten
 boven: Kempisch aardewerk, onder: Maaslands witbakkend aardewerk

Een radiokoolstofdatering van twee paalsporen leverde voor één spoor een datering op in de 10de, vroege 11de eeuw. Het andere spoor gaat terug tot de 6de, eerste helft 7de eeuw. Mogelijk is deze bouwstructuur dus de voorloper van het andere gebouw in het plangebied.

In het hele plangebied vonden de onderzoekers in totaal slechts 106 scherven. Het gaat om Maaslands wit (51%) en Kempisch (42,9 %) aardewerk, en enkele overige aardewerksoorten. De fragmenten van het

Kempisch aardewerk komen vooral van kookpotten. Het geïmporteerd Maaslands witbakkend aardewerk bestond uit tuitpotten, kommen en potten voor ander gebruik.

CONCLUSIE?

Het vlakdekkende onderzoek bracht de plattegronden van twee opeenvolgende hoofdgebouwen aan het licht. Het oudste gebouw heeft een bootvormige plattegrond, het jongste gebouw een rechthoekige, driebeukige plattegrond. De archeologen vonden op het erf ook enkele kleinere bijgebouwen. Een waterput vonden ze niet, die bevindt zich vermoedelijk buiten het plangebied.

De plattegronden dateren uit de 10de en 11de eeuw. De kloof tussen de radiokoolstofdatering en het vondstmateriaal van het jongste gebouw wijst er vermoedelijk op dat het gebouw niet meteen werd afgebroken nadat het niet meer werd bewoond. Het vondstmateriaal toont dat er in de 12de en 13de eeuw nog activiteit was in het plangebied. ■

Structuur 01 in het vlak

UFO'S UIT DE VLAAMSE GROND

MEDEA

S. Milis & K. Nolet

Een ufo vind je niet alleen in de lucht, maar ook onder de grond. Dan gaat het niet om een Unidentified Flying Object, maar om een Unidentified Found Object. Een gevonden artefact waar geen knoop aan vast te binden valt. MEDEA, het online platform voor metaaldetectievondsten van vzw Histories, lanceert een oproep om ufo's te melden. Zoals de staafjes met twee lusjes in de afbeelding hier naast, die in Vlaanderen al jaren aan de oppervlakte komen.

Een metaaldetectivist vond zo'n ufo in de buurt van Steenokkerzeel. De vorm kan verschillen van vondst tot vondst, maar bepaalde eigenschappen zijn steeds dezelfde: een korte staaf uit koperlegering met aan weerszijden een ronde lus uit hetzelfde materiaal, en een ijzeren staaf (of ijzeroxidatie) in het verlengde ervan. De breedte, van lus tot lus, is 25 tot 30 mm. De lussen zijn te klein om een vinger door te steken. Deze ufo's zijn een typisch Vlaams fenomeen. Experts van het Portable Antiquities Scheme in Nederland en het Verenigd Koninkrijk herkennen het object niet.

VEEL THEORIEËN

Er doen verschillende theorieën de ronde. Iemand meent het object te herkennen als een vleugelmoer op huifkarren. Maar in het karrenmuseum in Essen duikt het alleszins niet op. Kunnen de ringen misschien hebben gediend om touwen of riemen door te spannen? Een argument tegen deze theorie is dat er geen systematische slijtage is vast te stellen aan de binnenzijde van de ringen.

Een mogelijke hypothese komt uit Brugge, waar men een ufo aantroef in een 19de-eeuwse woning bij het uitbreken van een raamkozijn. Misschien is het voorwerp te linken aan ramen of gordijnen uit deze periode? Maar er zijn tot dusver geen iconografische bronnen die dit kunnen bevestigen.

Misschien helpt jouw vondst het mysterie op te lossen of heb je een andere theorie over de functie van deze ufo's. Aarzel dan niet en stuur een mail naar katelijne.nolet@historiesvzw.be.

WAT IS MEDEA?

MEDEA is een online platform waar detectoristen, onderzoekers en erfgoedmedewerkers archeologische metaaldetectievondsten en kennis hierover kunnen delen via een publiek toegankelijke databank. Hiermee willen Histories, VUB, expertisecentrum meemoo, en het Agentschap Onroerend Erfgoed de samenwerking bevorderen tussen alle actoren die actief bezig zijn met metaaldetectiecollecties zoals wetenschappelijk onderzoekers, musea, heemkringen, IOED's, het agentschap Onroerend Erfgoed en de detectoristen. Door expertise, bronnen en collecties uit de roerende en onroerende erfgoedsector te delen, schrijven we samen een completer, rijker gestoffeerd verhaal.

Alle metalen bodemvondsten zijn welkom in de databank van MEDEA, ongeacht de ouderdom, metaalsoort, of objectcategorie. De bank zorgt voor structuur, ook in jouw eigen verzameling. Iedereen kan de databank vrij doorzoeken, wat een grote meerwaarde is voor het wetenschappelijke onderzoek. Bepaalde gegevens, zoals de exacte coördinaten van de vindplaats van een vondst, zijn niet publiek.

MEDEWERKERS GEZOCHT

MEDEA is steeds op zoek naar meer medewerkers. Ben je een metaaldetectivist en wil je je vondsten uploaden? Of ben je een vondstexpert die de vondsten van een classificatie kan voorzien? Wil je de collectie van jouw museum of vereniging samen met die van je leden in één collectie tonen? Neem gerust een kijkje op www.vondsten.be. ■

CONTACT

Katelijne Nolet
Projectcoördinator MEDEA
katelijne.nolet@historiesvzw.be
+32 499 90 78 75
www.vondsten.be
www.facebook.com/MEDEAvondsten

ARCHEOLOGISCHE TOEVALSVONDSTEN

Lisa Van Ransbeeck & Geert Vynckier

Soms worden bijzondere archeologische vondsten heel toevallig gedaan. Ook tijdens coronatijd ontving het agentschap Onroerend Erfgoed heel wat meldingen van zulke toevalsvondsten. Als er resten zijn die op korte termijn dreigen te verdwijnen, grijpt het agentschap in. De vondsten worden dan gedocumenteerd, onderzocht of opgegraven. Een overzicht.

RESTEN VAN EEN KOEINSTAL, OVEN, WERKPLAATS VAN EEN BAKKER EN EEN WATER- OF BEERPUT BEERSEL (FRANS WALRAVENSTRAAT 82)

Bij tuinwerken op het domein van het Kasteel van Wolfshagen in Lot, kwamen in januari 2020 funderingen en muurresten aan de oppervlakte. De vindplaats ligt net ten zuiden van de portierswoning van het kasteel. De muurresten in baksteen strekken zich uit over een oppervlakte van ca. 13x6m **1**. Ze behoren duidelijk tot verschillende gebouwen.

Een langwerpig gebouw was georiënteerd van het noordoosten naar het zuidwesten. Daarnaast stond een U-vormige uitbouw met tussen de muren houtskool en sintels. Dat doet vermoeden dat het om de restanten van een oven **2** gaat. In de zuidoostelijke hoek van het terrein stond een vierkante constructie, bezet met grijze kalkmortel. Vermoedelijk een water -of beerput.

© agentschap Onroerend Erfgoed

Op basis van historische plannen en een summier plan op de afbraakvergunning uit 1966, kunnen de verdwenen gebouwen geïnterpreteerd worden als de restanten van een serre, stallingen, een oven en een waterput. Ze werden gebouwd aan het einde van de 18de eeuw, of - meer waarschijnlijk – in het begin van de 19de eeuw na de verkoop tijdens de Franse bezetting.

De eigenaar van het terrein maakte de water- of beerput leeg en deed er nog verschillende vondsten, zoals een metalen koffie- of theepot, lederen fragmenten van een schoen, glas en porselein.

BIBLIOGRAFIE

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2020: *Portierswoning kasteel Wolfshagen* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/216610> (geraadpleegd 22/01/2020).

BOSMANS F. 2005: *De Heerlijkheid van Wolfshagen, Lewe 24, 1, 5-70.*

3

4

© agentschap Onroerend Erfgoed

HET OUDE KERKHOF ROND DE VERDWENEN KERK VAN BEISEM

HERENT (NEKWINKELSTRAAT 1)

Tijdens de aanleg van een parkeerplaats aan een woning aan de Nekwinkelstraat 3 in Beisem, kwamen er menselijke botfragmenten, restanten van graven en enkele kuilen 4 naar boven. De kuilen waren gevuld met witte mortelfragmenten en uitbraaksporen van een gebouw of een muur die hier ooit moet hebben gestaan. De sporen doen vermoeden dat hier de oude kerk van Beisem stond, omringd door het kerkhof.

Oorspronkelijk stond er op deze plek op de Bovenberg een kapel uit de 12de eeuw. Die werd later vervangen door een Romaanse kerk. Die kerk raakte in verval en werd tussen 1755 en 1762 afgebroken. Meer naar het noorden werd de nieuwe Sint-Michielskerk gebouwd.

BIBLIOGRAFIE

VYNCKIER G. & LENTACKER A. 2020: *Sporen van de oude kerk van Beisem (Herent) langs de Nekwinkelstraat 1, Heembode 36.3, 2-8.*

5

© stad Leuven

RESTANTEN VAN HERBERG HET BOERENHOL LEUVEN (GOUDSBLOEMSTRAAT 50)

Tijdens infrastructuurwerken op het kruispunt van de Mgr. Van Waeyenberghlaan en de Goudsbloemstraat, troffen de werkmannen de fundering van een bakstenen muur 5 aan. De fundering werd over een lengte van vier meter gedocumenteerd. Ze was gebouwd met baksteen en een zachte donkergele mortel met kalkstippen.

Een cartografische en historische studie leert ons dat het gaat om herberg Het Boerenhol - met feestzaal - langs het toenmalige (Mannekens)straatje. In 1941 werd het plein breder gemaakt en uitgerust met een tramhalte. De oude herberg moest wijken en in het nieuwe hoekpand kwam In 't Nieuw Boerenhol. De geschiedenis van Het Boerenhol gaat terug tot Brouwerij Den Hert, die voor het eerst vermeld wordt in het laatste kwart van de 15de eeuw.

BIBLIOGRAFIE

MEULEMANS A. 2004: *Huizen en straten van het Oude Leuven. deel I: patrimonium, Leuven.*

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2020: *Goudsbloemstraat, [online], <http://id.erfgoed.net:themas/8239> (geraadpleegd 26 februari 2020).*

© stad Leuven

BAKSTENEN FUNDERINGEN VAN OUDE UNIVERSITEITSGEBOUWEN LEUVEN (HOGESCHOOLPLEIN)

In 1807 werden voor de heraanleg van het Hogeschoolplein twee oude universiteitsgebouwen afgebroken: pedagogie Het Varken uit 1430 en studentenresidentie Het Standonckcollege uit 1545. Toen bij de huidige heraanleg puinlagen tussen de boomwortels werden weggezogen, stootte de aannemer op zes bakstenen structuren **6** en resten van kasseiniveaus.

Het gaat om slechts een deel van de muurfunderingen, omdat er ondiep en verspreid werd ingegrepen. De overige restanten van beide colleges zitten wellicht nog in de bodem.

BIBLIOGRAFIE

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2020: *Hogeschoolplein* [online], <http://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/114526> (geraadpleegd 5 mei 2020).

VAN EVEN E. 1895 : *Louvain dans le passé et dans le présent. Formation de la ville – événement mémorables – territoire – topographie – institutions monuments – œuvres d’art*, Leuven.

© stad Leuven

EEN WATERPUT IN HET MIDDEN VAN DE STRAAT LEUVEN (KRUISPUNT TERVUURSESTRAAT – HEILIGE GEESTSTRAAT)

In juni 2020 kwam een waterput te voorschijn tijdens rioeringswerken aan het kruispunt Tervuursestraat – Heilige Geeststraat in Leuven. Historische gegevens tonen aan dat er hier al in 1384 een waterput was: de Roelantsput. In 1526 wordt die de Gouputte genoemd.

Tot ongeveer 2,5 meter diepte onder het huidige maaiveld is de put gebouwd met natuursteen met een zwarte aanslag. Dat doet vermoeden dat het om dezelfde put gaat als in 1384. Boven die laag natuursteen bestaat de put uit verschillende bouwmaterialen. Hij werd dus regelmatig aangepast. De bovenste 55 cm is een slordig opgebouwde, vierkante bovenbouw van verschillende baksteenformaten en een harde cementachtige grijze mortel. Deze vierkante schacht zou gebouwd kunnen zijn om een pomp op de put te plaatsen. Onder de schacht bevindt zich een ronde, regelmatig gemetste constructie van bakstenen en een zachte gele kalkmortel met een zwarte aanslag aan de binnenzijde **7**. De locatie van de waterput wordt in de stoep gevisualiseerd.

BIBLIOGRAFIE

MEULEMANS A . 2004. *Huizen en straten van het Oude Leuven, bewerking, aanpassingen, aanvullingen door REEKMANS P., MEULEMANS H. & GALICIA L., Jaarboek Leuvens Historisch Genootschap Leuven, deel I en deel II, , Leuven.*

© agentschap Onroerend Erfgoed

MENSELIJKE BOTRESTEN ROND DE SINT-RUMOLDUSKERK STEENOKKERZEEL (FUÉRISONPLAATS 1)

Het graafwerk voor een septicische put, net ten zuiden van de inkom van de Sint-Rumolduskerk, bracht in juni 2020 menselijke botfragmenten aan het licht. Ze bevonden zich niet meer in een graf en zijn dus waarschijnlijk de resten van een geruimd kerkhof rond de kerk. De vindplaats werd recent verstoord door de aanleg van een afvoerbuis die dwars door de werkput liep **8**. De rest van de kleine werkput vertoonde een donkerbruine, homogene laag, vermengd met mortel-, baksteen- en botfragmenten. Verder waren er geen duidelijke aflijningen van kuilen of een graf zichtbaar.

Het kerkhof was dus tot op zekere diepte verstoord, eventueel afgegraven bij een opruiming en weer opgevuld. De skeletresten bevonden zich niet meer in situ.

BIBLIOGRAFIE

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2020: Parochiekerk Sint-Rumoldus [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/41318> (geraadpleegd 15 september 2020).

© agentschap Onroerend Erfgoed

EEN MAQUETTE VAN EEN NOODBRUG UIT WOII HOEILAART (DUBOISLAAN 4)

Het Agentschap Natuur & Bos legde in juni 2020 tijdens landschaps- en natuurinrichtingswerken de Keizer Karelvijver in Hoeilaart droog **9**. Zo werden her en der groepen van houten palen zichtbaar die onder het wateroppervlakte waren verscholen, tussen een groene zee van waterplanten, grassen en omgevallen bomen.

De modder en drassigheid maakte het onmogelijk om de palen te bereiken, maar met een theodoliet (een hoekmeetinstrument uit de landmeetkunde, red.) konden ze toch opgemeten worden. Het gaat om vier clusters en acht rechthoekig (ca. 2,90 x 2,0 m) geplaatste groepen palen **10** die allemaal in de as van de vijver liggen. Ze vormden een constructie van ongeveer 144 meter lang.

Het bouwwerk is nergens op historische kaarten terug te vinden. Volgens mondelinge informatie zouden de palen wel eens de restanten kunnen zijn van een proefopstelling van een vervangbrug, gebouwd door de geallieerde troepen tijdens WOII. Dergelijke vervangbruggen moesten de vernielde en ingestorte bruggen over de Rijn vervangen, zoals die van de Duitse stad Remagen. Een doorgedreven archiefonderzoek in legerarchieven kan misschien een definitief antwoord geven.

BIBLIOGRAFIE

GLORIEUX E. 2020: Keizer Karelvijver. Drooggelegde Keizer Karelvijver geeft verborgen oorlogserfgoed prijs, 't Beukeblad 28.111, 7-9.

SCHEYS D. 2011: Militaire aanwezigheid in het Zoniënwoud tijdens de 20ste eeuw. Opruiming van munitie en de grote ontploffing na de Eerste Wereldoorlog, munitiedepot van de Engelsen, Duitsers en de opruiming na de Tweede Wereldoorlog, Zoniën 35.3, 121-184.

11

© agentschap Onroerend Erfgoed

TWEE WATERPUTTEN IN HET HISTORISCHE CENTRUM DIEST (CABARETSTRAAT 3 EN SCHOTELSTRAAT)

Nutswerken brachten twee bakstenen waterputten aan de oppervlakte in het centrum van Diest. De eerste verscheen in juni, het gaat om een ronde waterput **11** aan de rand van de openbare weg. De put is minstens 5 meter diep, heeft een doorsnede van 1,70 meter en is opgebouwd uit een witgrijze kalkmortel en baksteen die aan de binnenzijde wit bepleisterd is (20x10x4cm). Aan de bovenzijde van de waterput is de aanzet van een koepel zichtbaar.

12

© Olivier Buyckx

De tweede put werd gevonden in oktober. Hij bevond zich in het midden van de straat, is minstens tot op een diepte van 4 meter bewaard en heeft een doorsnede aan de buitenzijde van ongeveer een meter **12**. De wand is opgebouwd met een witgrijze kalkmortel en donkerrood gekleurde bakstenen.

In historische bronnen en op oude kaarten is er geen sprake van deze waterputten. Ze werden slechts oppervlakkig onderzocht en werden niet gedateerd. Allicht werden ze in de loop van de 19de eeuw opgegeven.

13

© stad Leuven

VERBORGEN KELDERS LEUVEN (MGR. VAN WAEYENBERGHLAAN)

Enkele kelders kwamen aan het licht tijdens rioleringswerken in de Mgr. Van Waeyenbergglaan in Leuven **13**. Ze behoorden toe aan de huizenrij van de voormalige Mannekensstraat. Zo heette het smalle straatje dat zich hier bevond voor de huidige brede laan werd aangelegd.

Oud kaartmateriaal leert dat de eerste bebouwing hier pas op het einde van de 19de eeuw verscheen. De kelders dateren wellicht uit deze periode, of zijn net iets jonger (1ste helft 20ste eeuw). De bouwwijze van de kelders lijkt dit te bevestigen. De keldermuren en funderingen zijn opgebouwd uit hergebruikt materiaal: baksteenbrokken, natuursteenbrokken en -blokken van verschillende formaten. Opvallend is een natuurstenen paaltje dat gebruikt werd in een van de funderingen **14**.

14

© stad Leuven

© agentschap Onroerend Erfgoed

FUNDERINGSRESTEN OP HET DOMEIN KIEKENBOS TIELT-WINGE (LEUVENSESTEENWEG 100)

Tijdens het uithalen van boomwortels vlakbij een oude vijver, stootte de eigenaar van Hoeve Kiekenbosch op een oude, losse fundering. Die bestond uit fragmenten bak- en kalksteen en blokken ijzerzandsteen **15**.

De Kiekenboschhoeve wordt voor het eerst vermeld in 1629 en werd later eigendom van de Leuvense universiteit. In 1914 blies het Belgische leger de hoeve op. Tijdens het onderzoek in november 2020 kon niet bepaald worden tot welk gebouw van de hoeve deze vondst behoorde. In de Atlas der Buurtwegen (midden 19de eeuw) zien we op deze plaats een gebouwtje waarvan we de functie niet kennen.

BIBLIOGRAFIE

AGENTSCHAP ONROEREND
ERFGOED 2020:
Kiekenboschoeve [online]
[https://lid.erfgoed.net/
waarnemingen/1054](https://lid.erfgoed.net/waarnemingen/1054)
(Geraadpleegd
10-11-2020).

CONTACT:

Lisa Van Ransbeeck, stadsarcheoloog, Stad Leuven
lisa.vanransbeeck@leuven.be, +32 492 23 87 68

Geert Vynckier, erfgoedonderzoeker archeologie, agentschap Onroerend Erfgoed
geert.vynckier@vlaanderen.be, +32 477 56 03 89

MEER INFO

Provincie Vlaams-Brabant Dienst Erfgoed

Provincieplein 1 - 3010 Leuven
016 26 76 10
erfgoed@vlaamsbrabant.be
www.vlaamsbrabant.be

Beleidsverantwoordelijke

Tom Dehaene
gedeputeerde voor erfgoed
tel. 016 26 70 22
kabinet.dehaene@vlaamsbrabant.be